

ЛОЗАНСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ

делегация выехала в Лозанну.

1. Из Москвы в Лозанну выехала Российская делегация в составе г.г. Чичерина и Мдивани. Тов. Раде выехал в Лозанну. Встретили германский посол и турецкий министр.

Греческая граница Турции.

На вчерашней сессии Исмед-паша настаивал на том, чтобы граница между Грецией и Турцией осталась по состоянию на 1913 г. и все балканские государства решили передать западную Фракию Греции.

Изочарована конференция.

Исмед-паша сожалеет об участии кемалистов в Лозаннской конференции и ожидает прибытия турецкой делегации для принятия окончательного решения.

Средиземноморские острова должны принадлежать Турции.

Исмед-паша заявил, что советская делегация должна отказаться от претензий на эти острова.

Помощь иностранцам Советской России.

МОСКВА, 28.11. АРА в ноябре выдал 930 000 займов детям в польском. В январе предполагается выдать до 2 000 000 займов. К Нансеновская организация будет собирать до первого января 492.000 долларов и мески, преимущественно детей.

Классеры предполагают ежемесячно кормить 200.000 человек и предоставить крестьянам до 1000 лошадей и 10 тракторов. Католическая миссия рассчитывает в ближайшее время кормить 30.000 человек, преимущественно детей.

Американо-европейский объединенный комитет с 1-го ноября распределит 2 миллиона долларов. На предложение для взрослых ассигновано 275 000 долларов. Для детских учреждений ассигновано дополнительно 400.000 долларов.

Международные организации ассигновали на восстановление сельского хозяйства 1 240.000 долларов.

Германский конгресс в Браунау

Все внимание конференции сосредоточено на вопросе о предоставлении экспансионистам Англии и Франции железнодородных и нефтяных концессиях в Моссуле. БОРДО, 27.11 Сегодня в Лозанне велись переговоры по вопросу о предоставлении экспансионистам Англии и Франции

АФИНЫ, 26.11. Сформированное новое правительство поручило полковнику Бонатаму. Фашистское "просвещение". РИМ, 24.11 Товарищ министра просвещения нового фашистского

21

ВИЦЕБСК: СЪЛЁЗЫ, А НЕ ПОМОЩЬ

Габрэйскі горад. — Загадчык складу з «Grand Opera». — Крадзе й ня дзеліцца. — Няма шчасця. — Ура амэрыканскім братам! — Начная зьмена. — Даў па гэсе. — Вайна з Джойнтам. — Айкер ад'яжджае

Празь дзень пасля прыезду ў Віцебск, позна ўвечары 9 студзеня, калі амэрыканцы вярталіся ў вагон, іх чакаў першы кандыдат уладкавацца на працу.

Абвестка ў мясцовым друку прыцягнула пільную ўвагу гараджанаў. Шмат хто з мясцовага насельніцтва быў на заробках у Амэры-

цы, меў там сваякоў, крыху ведаў ангельскую. АРА не была першай арганізацыяй, якая дастаўляла дапамогу ў гарады й мястэчкі над Дзевіной. Першы кандыдат распавёў, як усяго некалькі месяцаў таму, калі Віцебск быў акупаваны палякамі, у горадзе працавала польская дабрачынная арганізацыя. Пасьля вяртаньня бальшавікоў некалькі яе супрацоўнікаў зь мясцовага насельніцтва былі расстраляныя. Сярод іх была й дзяўчына.

Але гэтая гісторыя не напужала шматлікіх ахвочых уладкавацца ў амэрыканскую кантору. Насельніцтва бедала, і праца ў АРА гарантавала больш чым дзе прыстойныя ўмовы⁷⁷.

Айкер пісаў:

Мы мусілі напачатку браць на працу пераважна габрэяў, большасьць якіх былі ў Амэрыцы, гаварылі па-ангельску і ў бальшыні сваёй зьяўляліся агентамі ўладаў. Віцебск на 90% ёсьць габрэйскім горадам, але ў тыя дні здавалася, што блізка да 100%.

У справаздачы Віцебскай акругі кароткая гісторыя рэгіёну тлумачылася наступным чынам:

Перад 1793 годам большая частка акругі належала да Польшчы, і пасьля другога падзелу шмат

⁷⁷ У дадатак да заробку мясцовыя супрацоўнікі АРА бясплатна атрымлівалі адну амэрыканскую харчовую пасылку на месяц. У Віцебскай акрузе ў 1922—1923 было выдадзена такім чынам больш за 41 тону харчу на суму 4263 даляры.

палякаў, асабліва шляхты, засталася тут. У гарадох можна сустрэць даволі шмат немцаў, а бальшыню сялянаў складаюць расейцы. Па ўсёй акрузе расьсеяныя таксама літоўцы й латышы. Але найбольшую частку насельніцтва складаюць габрэі, бо гэта быў рэгіён, вызначаны для іх расьсяленьня пры старым рэжыме. Расейская й габрэйская зьяўляюцца мовамі гандлю, старая шляхта карыстаецца польскаю.

Віцебск у 1922 годзе ўваходзіў у склад РСФСР, у горадзе не выдавалася ніводнай беларускай газэты, адсутнічалі беларускія школы. Сялянства было беларускамоўным, але ў справаздачах цяжка адшукаць якія-небудзь згадкі пра гэта. Мясцовых моваў амэрыканцы ня ведалі й залежалі ад перакладчыкаў. Голад на вёсцы быў куды меншы, чым у гарадох, перапоўненых уцекачамі. Асноўныя апэрацыі прызначаліся для гарадоў і мястэчак, дзе былі сканцэнтраваныя адрасаты пасылак, дзіцячыя дамы й мэдычныя ўстановы. Сярод гараджанаў АРА й набірала супрацоўнікаў. Айкер пісаў:

У ліку першых, хто зьвярнуўся, аказаўся былы сапіст амэрыканскай «Grand Opera» Зімін, і я хачу выказаць на ягоны адрас камплімент, які магу адрасаваць толькі некалькім людзям, якіх я сустрэў у Расеі, — ён сумленны чалавек.

Зімін быў прызначаны загадчыкам складу. Айкер хваліў яго за добрую працу, але думкі пра віцебскіх кандыдатаў на працу не зьмяніў:

Гэты джэнтэльмэн, Зімін, таксама выкладаў у кансэрваторыі, дзе былі іншыя інтэлігентныя людзі, якія гаварылі па-ангельску й шукалі працу. Аднак прапанаваная аплата для іх была занізкая, і пазьней я ўведаў, што яны спрабавалі не дапускаць іншых людзей да працы ў АРА ў спадзяваньні, што я буду вымушаны падвысіць заробак. Чаго можна чакаць ад масаў, калі так паводзіць сябе старая інтэлігенцыя.

Скептыцызм Айкера што да мясцовага пэрсоналу будучь змушаныя падзяліць і наступныя кіраўнікі акругі. Эдвард Рэмі паведамляў у сакавіку 1923:

Камітэт складавых рабочых уручыў мне пэтыцыю з патрабаваньнем звольніць загадчыка складу. Яго абвінавачваюць у крадзяжы й перапродажы харчу. Я сустрэўся зь дзевяцьцю аўтарамі пэтыцыі, пасья з загадчыкам складу й затым зьвёў іх разам. Такім чынам я ўведаў шмат чаго, што заставалася для нас невядомым. Я імгненна звольніў загадчыка й яшчэ пяць чалавек. Паколькі ўсе звольненыя належалі да розных групавак, я атрымаў дастаткова інфармацыі, каб паправіць справы. Зрэшты, страты не такія ўжо сур'ёзныя. Загадчыка абвінавачваюць у продажы рэшткаў, якія зьбіраліся цягам месяца, і выглядае, што аўтараў пэтыцыі больш за ўсё злавала тое, што яны не дзялілі прыбытак.

Напачатку асноўным клопатам АРА ў Віцебску была адрасная выдача харчовых пасылак,

аплачаных у ЗША. Першую партыю картак-замоваў Айкер прывёз з сабою з Масквы й адразу пачаў збор новых. У мясцовай прэсе друкаваліся абвесткі, у канторы АРА афармляліся паштоўкі-замовы й перапраўляліся ў Амэрыку. У амэрыканскіх газэтах АРА таксама друкавала свае абвесткі, якія прыцягвалі ўвагу нацыянальных, рэлігійных і прафэсійных суполак. Хутка віцебскі адрас АРА стаў адным з найпапулярнейшых сярод габрэйскіх арганізацыяў Амэрыкі. У дакумэнтах АРА гэта тлумачылася рысай аселасьці й гістарычнымі акалічнасьцямі:

Ад часу пагрому 1881 году пачалася сталая плынь эмігрантаў з гэтай акругі ў Злучаныя Штаты, і кожны новы пагром стымуляваў яе. Менавіта з гэтае прычыны сума харчовых пасылак за сем месяцаў дасягнула амаль 200 тысяч даляраў.

16 лютага ў газэце «Известия Витебского губисполкома» зьявілася нататка пад загалоўкам «1052 пуды прадуктаў для беднякоў Лепелю ад працоўных габрэяў, якія эмігравалі ў Амэрыку». Паведамлялася, што эмігранты зь Лепелю праз АРА адпраўляюць пасылкі сваім землякам. У нататцы было ўдакладненьне, важнасьць якога Айкер неўзабаве ацэніць на практыцы:

Сакратар Нью-Ёрскага таварыства дапамогі Саламон Фрыдман паведамляе, што большая частка грошай сабраная з працоўных габрэяў. Бага-

тыя габрэі не жадаюць дапамагаць у няшчасьцях сваім супляменьнікам, і таму нас просяць стварыць камітэт з прадстаўнікоў усіх клясаў, але большую частку іх павінны складаць працоўныя. Ура нашым амэрыканскім братам!

У красавіку было выдадзена 918 пасылак, у траўні 3498, у чэрвені 4097. Айкер пісаў у справаздачы:

Людзі прыяжджалі па пасылкі здалёк, і часам не пасьпявалі атрымаць да закрыцьця складу. Вяртацца з пустымі рукамі не хацелі, пераначаваць не было дзе, і тады кладаўшчыкі прапанавалі выйсьце: яны будуць працаваць дапазна, пасля закрыцьця канторы. Разьлічвацца з кладаўшчыкамі мелі самі наведнікі, прыватным чынам.

Праца закіпела, аднак вырасла ня толькі выдача пасылак, але й колькасць скаргаў. Адрасат Канцапольскі са смаленскага Рослаўлю пісаў у Маскву:

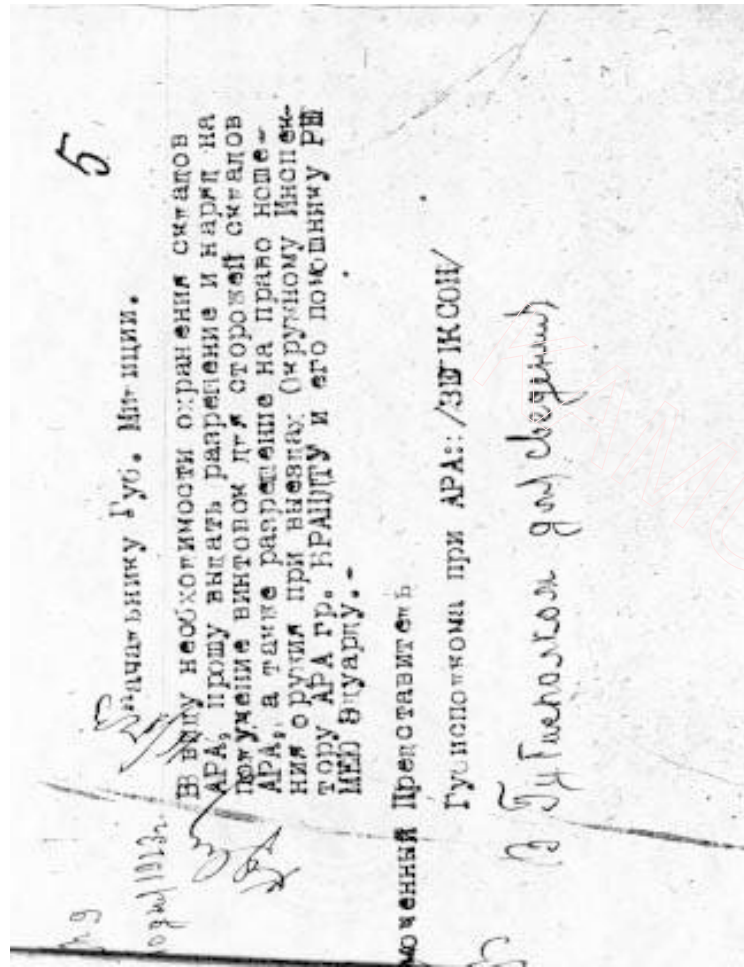
Прыехаў у Віцебск у панядзелак, кантора замкнёная й напісана ў вакне, што з нагоды другога дня Тройцы. Адно зло цягне за сабой другое. Назаўтра быў вялікі натоўп народу, а праз вакно відаць, што нашыя паненкі на абцасіках пава-рочваюцца, а народ як быдла таўчэцца. Прапусьцілі да абеду чалавек трыццаць, столькі ж пасля абеду. Народ хваляваўся. Адзін гуманна малады чалавек выйшаў і супакоіў, што будуць

працаваць пазьней. Сабралі па 500 000 рублёў, і за гадзіну пасля часу закрыцьця было адпушчана нашмат болей, чым за ўвесь дзень. Назаўтра серада, тое ж самае, і пасля часу закрыцьця папрасілі па 1 500 000 рублёў. Я пачуваўся пакрыўджаным і пайшоў, але што з таго, давялося з усходам валяцца ля плота, каб патрапіць зь першымі ў чаргу. Мушу сказаць, што адмаўляюся надалей ад паслугаў АРА, гэта адныя сьлёзы, такое маё ўражаньне.

Айкеру даводзілася змагацца адразу на чатырох франтах: ішла вайна зь мясцовымі ўладамі, трэба было пісаць тлумачэньні ў Маскву, даводзілася ваяваць са сваім пэрсаналам і абараняцца ў прамым сэнсе слова ад агрэсіўных наведнікаў:

Наш пэрсанал быў зь ліку жонак былых расейскіх консулаў ды іншых важных асобаў, і каб ня іхная беднасьць, іх бы звольнілі за дробны крадзеж. Адночы ўрадавы агент пагражаў правесьці ў канторы рэйд ЧК, што напалохала супрацоўнікаў толькі часова. Яшчэ прыклад удзячнасьці па-віцебску — чалавек, які ня здолеў прабіцца ў офіс без чаргі, плюнуў у твар амэрыканскаму прадстаўніку. Гэта, натуральна, вымагала адпору, які быў дадзены й зрабіў добрае ўражаньне на натоўп.

Наведнік, якога Айкер спусьціў з прыступак, аказаўся ўплывовым камуністам. У мясцовай газэце зьявіўся востракрытычны матэрыял пад

У Віцебску неспакойна – абараняцца лепш самім

загалоўкам «Да ведама АРА». Айкера абвінавачвалі ў антысэмітызьме й саркастычна камэнтавалі амэрыканскі досьвед у боксе. Габрэйскія актывісты-партыйцы паспрабавалі наняць найлепшага ў горадзе адваката й прыцягнуць Айкера да суду. Вывучыўшы абставіны інцыдэнту, адвакат адмовіўся ад справы.

Тымчасам Айкер правёў дасьледаваньне выдачы пасылак і рэвізію, пасля чаго імгненна звольніў некалькі «гуманых» супрацоўнікаў і скасаваў начную зьмену. Аказалася, што амаль усіх наведнікаў можна абслужыць цягам звычайнага працоўнага дня.

Аднак задаволіць патрабавальную віцебскую публіку было цяжка: атрымальнікі пасылак расьпісваліся за прадукты й цяжка ўздыхалі: «Няма шчасця!» Зьбянтэжаныя амэрыканцы доўга не маглі зразумець, у чым рэч. Высьветлілася, што пакрыўджаныя інтарэсы ўплывовай групы гандляроў — амэрыканскія прадукты прывялі да падзеньня коштаў на рынку. Гандляры й адрасаты дапамогі ў Віцебску нярэдка сумяшчаліся ў адной асобе. Айкер мусіў пакінуць усе спадзяваньні на ўдзячнасьць.

Зь лета пачаліся даставы мэдыкамэнтаў і іншай гуманітарнай дапамогі агульнага прызначэньня. У Віцебскай акрузе налічвалася ўжо 22 штатныя супрацоўнікі — інспэктары, шафэры, складавы пэрсанал. Нягледзячы на перашкоды, амэрыканцы пашыралі склады, рамантавалі офісы, вучылі супрацоўнікаў, узмацнялі ахову — былі пасьпяхова перапыненыя некалькі спробаў рабаўніцтва. У адной са справа-

здачаў мімаходзь згадваюцца ўмовы, у якіх дзейнічала АРА:

Летам па нашай машыне некалькі разоў стралялі салдаты, у бальшыні ад няведання, а аднойчы вар'яты.

Айкер невыпадкова напіша пра здарэнне без ацэнак і камэнтароў, як пра звычайную рэч. Бандытызм і ўзброеныя напады не былі рэдкасцю на пасяляваеннай Віцебшчыне. 27 студзеня 1923 быў забіты агент, які вёз 12 пасылак АРА ў Воршу, разам зь ім загінулі два спадарожнікі. За дзесяць дзён вакол Віцебску было забіта 15 чалавек. Міліцыя арыштавала 12 чалавек, якія прызналіся ў злачынствах і былі расстраляныя. Матыў усіх нападаў — рабаўніцтва, прычына — галеча.

Неўзабаве дастава вырасла да 600—700 пасылак у дзень, а аднойчы дасягнула 1150, — але хутка пайшла ўніз. На ўстрыжованы запыт Маскоўскае штаб-кватэры Айкер мусіў паведаміць пра новую нечаканую перашкоду.

Гэтым разам працы заміналі не карысцьлівыя супрацоўнікі, не крывадушныя ўлады, не наравістыя адрасаты, а іншая амэрыканская дабрачынная арганізацыя — Джойнт.

Пазыцыя АРА — дапамогу павінны размяркоўваць тыя, каму яна адрасаваная. Улады могуць толькі наглядаць, каб не было злоўжыванняў. Аднак прадстаўнікі ўлады ўвайшлі ў склад камісіяў Джойнту, і адрасаты АРА сталі

атрымліваць пагрозы арышту, канфіскоўваліся сьпісы, рэквізаваліся нават паштовыя маркі.

28 чэрвеня Айкер скардзіцца: Джойнт зайшоў так далёка, што захапіў частку гуртовых пасылак АРА для свайго выкарыстання. Айкер прапанаваў нават спыніць даставу харчу для дзіцячага дому, якім апекаваўся Джойнт, пакуль гэтая арганізацыя не адмовіцца ад такіх мэтадаў і не палагодзіць канфлікту.

Праз тры дні Айкер зноў звяртаецца да дырэктара АРА Ёільяма Гаскела:

Мы ня бачылі ўпаўнаважанага ўладаў ужо тры месяцы, і губвыканкам ігнаруе ўсе нашыя лісты. З другога боку, улады не прамінаюць выпадку зрабіць нам непрыемнасьць праз камітэт Джойнту.

Ціск на Айкера нарастаў. Афіцыйны прадстаўнік губвыканкаму адмаўляўся ўступаць у любыя кантакты й вырашаць праблемы. У Віцебск прыбыў доктар Ралф Герц, і ўсё было гатова для пачатку мэдычнае дапамогі, але перадаць лекі й абсталяваньне ў шпіталі аказалася немагчыма: улады хацелі рабіць гэта самі, бяз АРА. Мэдычны камітэт зь мясцовых лекараў, скліканы Айкерам, ня быў прызнаны губаддзелам аховы здароўя. Зь вялікімі цяжкасьцямі ўдалося разьмеркаваць адзін вагон дапамогі.

Напярэдадні чарговай вялікай даставы мэдыкамэнтаў у Віцебск прыбыў лекар зь Менску Фрэнк Вілі — і адбыў назад ні з чым. Губвыкан-

кам прызначыў свой камітэт з правяраных камуністаў, якія, аднак, не былі лекарамі, і тады іх не прызнаў кіраўнік Віцебскай акругі.

Скаргі на Айкера, што меў даволі моцны характар, ішлі як ад уладаў, гэтак і ад актывістаў Джойнту, якія таксама рэпрэзэнтавалі ўлады. У Маскоўскай штаб-кватэры пачалі прыходзіць да высновы, што брак супрацоўніцтва з мясцовымі ўладамі становіцца галоўным тормазам працы.

Яшчэ ў чэрвені Айкер пачынаў сваю справаздачу ў Маскву аптымістычна:

Усё, што тычыцца мэдычнай дапамогі ў Віцебскай акрузе, добра рухаецца наперад. Зразуме-ла, губаддзел аховы здароўя стварае пэўны клопат, але мы спадзяёмся хутка палагодзіць справы. Чыгуначнікі не залежаць ад губаддзелу, і зь імі асабліва прыемна працаваць. Калі губаддзел захоча зноў блякаваць нашу працу, мы можам цалкам перанесці яе на чыгуначнікаў.

Кіраўніцтва АРА не падзяліла ні аптымізму кіраўніка акругі, ні зьмены курсу на дапамогу прафэсійнай групе чыгуначнікаў, якая й без таго пачувалася параўнальна няблага. Трывожылі абвінавачаньні ў антысэмітызьме й поўны разрыў сувязяў зь мясцовымі ўладамі. У адным з амэрыканскіх дакумэнтаў, напісаным амаль праз год пасля падзеяў, сытуацыя была пад-гульненая наступным чынам:

Інтрыгі супраць містэра Айкера пачалі прыносіць плён.

21 чэрвеня на месца сакратара акругі Макмілана, які вяртаўся ў Амэрыку, зь Петраграду прыбыў Доналд Ліндсэй. Напачатку ліпеня Айкер атрымаў новае прызначэньне — у Саратаў — і пачаў перадачу справаў новаму сакратару, які мусіў часова выконваць абавязкі кіраўніка акругі. Таксама напачатку ліпеня атрымаў віншаваньні з посьпехам і склаў абавязкі ўпаўнаважанага пры АРА віцебскі пракурор і прафэсар камуністычных навук Канаплін.

11 ліпеня першы кіраўнік Віцебскай акругі АРА Джон Айкер разьвітаўся з калегамі й выехаў на працу ў эпіцэнтар голаду — на Волгу.